

de economie der natuur, en hoe zij vroeg of laat vernietigend zal werken. Slechts het natuurlijk landschap kan waarlijk gezond worden genoemd, een slechts dié landbouw heeft kans op een blijvend succes, die zich zoo nauw mogelijk aansluit bij den trant der natuur. Ook de Nederlandsche Heidemaatschappij is tot de conclusie gekomen, dat de eenzijdige boschbeplanting niet deugt, dat zij den grond uitput, insectenplagen bevordert en op den langen duur ten doode is opgeschreven.

Wat dus biologisch gezond te noemen is, verschijnt aan ons esthetisch waarnemingsvermogen als schoon.

De natuur is een oneindig begaafde kunstenaar. En de kunst, die de hare het dichtst nabijkomt is de muziek. Alle leven heeft zijn wezen in trilling en het is van de wetten der levensharmonie en van het levenscontrapunt, dat het afhangt, welke wezens en dingen met elkaar een symbiose kunnen aangaan. Want dat is de natuur, symbiose, al is strijd ook een element in dien universeelen samengang. De natuurharmonie en het natuurcontrapunt zijn zoo subtiel en ingewikkeld, dat wij ons van hunne toepassing slechts een globale voorstelling kunnen maken. Alleen het resultaat nemen wij waar, als de eenheid van een streek. Onze intuïtie kan er ons iets van doen voelen. Waarom genieten wij van het kwaken van kikkers aan een sloot, van het geroep van een koekoek op een regenzwangeren morgen in het bosch? Onze intuïtie onthult ons iets van het geheim contrapunt der natuur. Waarom vinden wij palmen zoo mooi in de woestijn en wilgen in het Hollandsch landschap? Omdat onze intuïtie weer een geheim verband ontdekt, dat harmonisch is en contrapuntisch juist van stemvoering. Laat de natuur begaan en zij componeert goed. Zij is een onovertroffen metteur en scène. Haar kleurgevoel is onverbeterlijk. Zij heeft meer en minder hooge momenten in haar kunst, maar wansmaak legt ze nimmer aan den dag. Zelfs het mindere in haar oeuvre heeft zijn plaats, zooals de dissonant in het toonwerk.

En nu de stad. Het verschil tusschen stad en landschap is al dadelijk hierin gelegen, dat de stad geheel en al menschenwerk is. De mensch treft niet een door de natuur gebouwde stad aan, zooals hij een door de natuur gevormd landschap vindt, waarin het zaak is zoo min mogelijk te knoeien, en zoo het al noodzakelijk mocht zijn, dit dan te doen zooveel mogelijk de grondwetten van het leven eerbiedigend.

Stedenbouw kan geschieden op tweërlei wijze, ten eerste toevallig, en ten tweede volgens een plan. In het eerste geval moeten we spreken van een gegroeide stad, in het tweede van een stad, die ontworpen is. De geschiedenis der steden kent voorbeelden van de beide onstaanswijzen.

De toevallige stedenbouw heeft veel voor boven de ontworpen bebouwing. Want wat wij in dit verband toevalligheid noemen, is niets anders dan de exponent van het leven. De toevallig gegroeide stad krijgt daarom vanzelf